

SZATHMÁRI ISTVÁN

A MAGYAR STILISZTIKA A KEZDETEKTŐL A XX. SZÁZAD VÉGÉIG

SEGÉDKÖNYVEK
A NYELVÉSZET TANULMÁNYOZÁSÁHOZ XXXIX.

SZATHMÁRI ISTVÁN

A MAGYAR STILISZTIKA
A KEZDETEKTŐL
A XX. SZÁZAD VÉGÉIG

Stilisztikatörténeti áttekintés

TINTA KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST, 2005

SEGÉDKÖNYVEK
ANYELVÉSZET TANULMÁNYOZÁSÁHOZ XXXIX.

Sorozatszerkesztő:
KISS GÁBOR

Lektor:
FÁBIÁN PÁL

ISSN 1419-6603
ISBN 963 7094 25 3

© TINTA Könyvkiadó, 2005
© Szathmári István, 2005

A kiadásért felelős
a TINTA Könyvkiadó igazgatója
Felelős szerkesztő: Hidalmási Anna
Műszaki szerkesztő: Bagu László

ELŐSZÓ

Életpályám úgy alakult, hogy korán közel kerültem a stilisztikához, majd egyik kutatási területem lett, és az is maradt mind a mai napig. A diploma megszerzése után mindjárt tanítottam ezt a tárgyat néhány évig középiskolában a magyar nyelv és irodalom keretében. Azután elő kellett adnom főiskolán (az Idegen Nyelvek Főiskoláján, négy évig), ezt követően pedig egyetemen (az Eötvös Loránd Tudományegyetem magyar nyelvészeti tanszékén napjainkig). Közben a főiskolán meg kellett írnom a megfelelő jegyzetet, az egyetemen pedig már 1958-ban megjelentettük *A magyar stilisztika vázlat* c. tankönyvet (szerkesztette Terestyéni Ferenc, a szerzők rajtam kívül Fábán Pál és Terestyéni Ferenc), amely – nyugodt lélekkel mondhatjuk – máig alapvető munka maradt ebben a tudományágban. Néhány év múlva, 1961-ben már napvilágot látott *A magyar stilisztika útja* c. munkám, amely határozottan stilisztikatörténet is, ti. a magyar stilisztikával kapcsolatos szemelvényeket közölt – rövid pályaképekkel és magyarázó, kiegészítő jegyzetekkel – Sylvestertől Verseghyn, Szvorényin, Négyesyen át Zlinszky Aladárral bezárólag, ezenkívül tartalmazott stilisztikai lexikont, valamint közölte a stilisztikai fogalmak, továbbá a magyar költők, írók stílusával foglalkozó művek, tanulmányok bibliográfiáját. Az 1972-ben *Jelentés* és *stilisztika* címen megrendezett szegedi nyelvészkonferencián (A magyar nyelvészek II. nemzetközi kongresszusa) én tartottam az egyik, valójában tudománytörténeti plenáris előadást *A magyar stilisztika az utóbbi két évtizedben* címmel (Nyelvtudományi Értekezések 83. sz. szerk.: Imre Samu, Szathmári István, Szűts László. Budapest, 1974. 23–39). 1970-től létrehoztam – először a két magyar nyelvészeti tanszéken stilisztikát oktatókból, majd 1980-tól fokozatosan bevonva a hazai egyetemeket (kivéve a pécsit) és főiskolák stilisztikával foglalkozó tanárait is – a Stíluskutató csoportot, amely több tanulmánykötetet megjelentetett, és amely többször tárgyalt stilisztikatörténeti kérdéseket is. 1983-tól hat éven át finnországi vendégprofesszorként megismertem a finn stilisztikai kutatásokat. A kilencvenes évek elejétől tanítom a stilisztikát a Kodolányi János Főiskola és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Kommunikáció tanszékén is. Továbbá vezetem a stilisztikai alprogramot az ELTE Nyelvészeti Doktoriskolájában.

Föltétlen meg kell még említenem, hogy stilisztikatörténeti kutatásaimat nagyban segítették a magyar irodalmi nyelv kialakulásával, a nyelvtanok történetével, egyáltalán a magyar nyelvtudomány történetével és annak elméleti problematikájával, valamint a nyelvvel kapcsolatos vizsgálódásaim, tanulmányaim.

Így érthető, hogy évek, sőt évtizedek során – gondolnunk kell a stilisztikusok, stilisztikatörténeti munkák évfordulóira is – viszonylag számos, stilisztikatörténettel foglalkozó tanulmányom látott napvilágot, a legkülönbözőbb helyeken: folyóiratokban, évkönyvekben, tanulmánygyűjteményekben, alkalmi kötetekben. Amint ezeket nemrégiben számba vettem, azt tapasztaltam, hogy ezek bizonyos értelemben valójában átfogják stilisztikatörténetünket a kezdetektől úgyszólván máig. Ezért gondoltam arra, hogy a magyar stilisztika kialakulásának időrendjébe szedve együtt megjelentetem őket. Ter-

mésztesen úgy, hogy minden esetben megadom az illető dolgozat eredeti lelőhelyét és időpontját. Az eredeti szövegeken nem változtattam, néhány esetleges elírás kijavítását nem tekintve. Az előbbiből következik, hogy bizonyos fontos részleteket tartalmazó ismétlések előfordulnak a különböző időpontokban és más-más célból írt tanulmányokban (néhány esetben egyes ismétlődő részeket kihagytam, ezt [...] jelzi). A kötet tanulmányaiban az irodalmi hivatkozások különböző módon szerepelnek. A régebbi cikkekben ugyanis ezeket – az akkori szokásoknak megfelelően – beépítettem a szövegbe. Az újabbak esetében azonban – a racionálisabb eljárásnak megfelelően – a hivatkozások rövidítve szerepelnek, és azok feloldása a cikkek végén, az „irodalom” című részben található. A nyelvészeti, irodalmi szakmai jellegű folyóiratok és művek rövidítésének feloldását a kötet végén találja meg az olvasó.

Úgy gondolom, ez a munka alapja lehet egy később megírandó teljes és részletes magyar stilisztikatörténetnek, de minden bizonnyal már ezt is haszonnal forgathatják a stilisztika iránt érdeklődő kutatók, egyetemisták, főiskolai és középiskolai diákok, mindenki, aki valamilyen formában foglalkozik ezzel a sajátos tárggyal.

Budapest, 2004. július 9.

Szathmári István